

## ЦИВІЛЬНЕ ТА ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО І ПРОЦЕС

УДК 342

DOI <https://doi.org/10.32782/pyuv.v3.2024.8>**Т. В. Бабкова***orcid.org/0009-0009-6678-3515**кандидат юридичних наук, суддя у відставці,  
доцент кафедри теорії права та конституціоналізму  
Західноукраїнського національного університету***І. О. Тесленко***orcid.org/0009-0007-2622-0289**аспірант кафедри кримінального процесу, криміналістики та експертології  
Харківського національного університету внутрішніх справ,  
суддя  
Солом'янського районного суду м. Києва*

### ІНКЛЮЗІЯ ПОВНОВАЖЕНЬ КРИМІНАЛЬНОГО СУДУ В ГОСПОДАРСЬКОМУ ПРОЦЕСІ

Новації законодавства з приводу регулювання процесуальних норм все більше стирають межі між судами різних юрисдикцій та надають судам окремої спеціалізації функції, до цього їм не притаманні.

Так господарські суди, які первісно були створені як незалежний орган у вирішенні всіх господарських спорів, що виникають між юридичними особами, державними та іншими органами (Законом Української радянської соціалістичної республіки «Про арбітражний суд» від 4 червня 1991 року № 1142-ХІІ), поступово трансформувались на суди, які фактично розглядають всі категорії справ, у тому числі і з залученням суб'єктів, які не мають жодного відношення до господарської діяльності [1].

Поступове розширення дискреції господарських судів призвели як до суттєвого збільшення категорії справ, що підлягають розгляду в цих судах, так і до кола суб'єктів, які є користувачами судових послуг цих судів.

На цей час господарські суди вже встигли стикнутися з новацією у вигляді учасників справи – фізичних осіб та іншою специфікою правовідносини, ніж та, що була притаманна господарським спорам [2]. Судові процеси, в яких однією зі сторін є фізична особа, мають суттєві відмінності судового розгляду, а саме залежності фізичної особи від фінансової спроможності на залучення фахівця з правничої допомоги, особистої правової обізнаності фізичної особи при здійсненні нею самопредставництва власних інтересів, дотримання права на належне повідомлення учасників справи – фізичних осіб та забезпечення інших їх процесуальних прав та дотримання ними процесуальних обов'язків.

На цей час законодавець вирішив піти далі в трансформації повноважень господарських судів та надати цим судам фактично каральні та обмежувальні функції, не притаманні цьому виду юрисдикції.

Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства про захист економічної конкуренції та діяльності Антимонопольного комітету України» від 9 серпня 2023 року № 3295-ІХ було внесено зміни (окрім інших) до Господарського процесуального кодексу України, зокрема статтю 248 доповнено абзацом такого змісту: «клопотання Антимонопольного комітету України про проведення перевірки суб'єкта господарювання, накладення арешту, вилучення предметів, оригіналів документів чи інших носіїв інформації, а також про доступ до приміщень, систем електронних комунікацій чи місць зберігання інформації, які можуть свідчити про ознаки порушення законодавства про захист економічної конкуренції чи можуть бути доказами у справі про порушення законодавства про захист економічної конкуренції, розглядається протягом двох робочих днів з моменту надходження» [3].

Від моменту набрання чинності Законом № 3295-ІХ господарським судам надано повноваження щодо розгляду клопотань Антимонопольного комітету України про надання дозволу на проведення перевірки суб'єктів господарювання, об'єднань, органів влади, органів місцевого самоврядування, органів адміністративно-господарського управління та контролю, доступу до приміщень, систем електронних комунікацій чи місць зберігання інформації, та/або на вчинення окремих процесуальних дій, передбачених зако-

нодавством про захист економічної конкуренції, у вигляді проведення огляду, опломбовування (опечатування), накладення арешту на майно, вилучення майна.

Таким чином, зазначеною нормою було запроваджено функції для господарських судів, які фактично властиві кримінальному провадженню та є дискрецією загальних місцевих судів та, зокрема, слідчих суддів, пов'язані зі встановленням обмежень та примусів щодо фізичних осіб.

Цим же законом було доповнено розділ IV Господарського процесуального кодексу України статтею 252-1, якою передбачено особливості розгляду справи у порядку спрощеного позовного провадження за клопотаннями Антимонопольного комітету України, територіального відділення Антимонопольного комітету України.

Закон, що надав Антимонопольному комітету України такі повноваження, мав статус євроінтеграційного. Його метою були захист економічної конкуренції та посилення інституційної спроможності.

Враховуючи завдання, які були задекларовані статтею 3 Закону Української радянської соціалістичної республіки «Про арбітражний суд» від 4 червня 1991 року № 1142-ХІІ, при створенні арбітражних судів (нащадками яких є господарські суди), а саме: захист прав та охоронюваних законом інтересів учасників господарських правовідносин; сприяння зміцненню законності у сфері господарських відносин; внесення пропозицій, спрямованих на вдосконалення правового регулювання господарської діяльності, покладення вказаних вище кримінальних функцій на господарські суди не відповідає меті їх створення та завданню.

У більшості процесуальні дії, запроваджені статтею 248 ГПК України, за ознаками відповідають тимчасовому доступу до речей і документів (ст. 159 КПК України), обшуку (ст. 234 КПК України), накладенню арешту на майно (ст. 170 КПК України).

Відповідно до частини 3 статті 22 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», місцеві господарські суди розглядають справи, що виникають із господарських правовідносин, а також інші справи, віднесені законом до їх юрисдикції [4].

Тож, зазначена норма закону допускає віднесення до компетенції господарських судів і «інших справ», однак питання чи притаманні ці справи господарському процесу та його принципам в цілому є дискусійним.

Непоодинокими є побоювання юридичних експертів та представників бізнесу чи не отримала держава натомість черговий інструмент тиску на українські підприємства [5].

Слід пам'ятати, що кримінальний процес спирається на механізм надання та забезпе-

чення його учасникам додаткових гарантій та неухильне дотриманні їх прав, оскільки саме цей вид судового процесу пов'язаний з встановленням примусу та обмежень щодо осіб. Втім господарський процес на рівні із загальними принципами судочинства збудований на інших принципах, які не можуть в повній мірі гарантувати захист учасникам від можливого «свавілля» при втручанні в їх права, як це запроваджено, наприклад, у кримінальному або в адміністративному процесі.

Запровадженими змінами до процесуального законодавства передбачено, що господарський суд розглядатиме звернення Антимонопольного комітету України протягом двох робочих днів із моменту його надходження. Суб'єкта господарювання при цьому не повідомляють про те, що Антимонопольний комітет України таке звернення подав до суду. Закон передбачає, що для розгляду зазначеного питання викликається лише представник Антимонопольного комітету України. На вимогу представника бізнесу до перевірки залучається адвокат, з яким укладено договір про надання правової допомоги. Антимонопольний комітет України вправі продовжити проведення перевірки, лише якщо протягом трьох годин не з'явився адвокат. Тому першим кроком, як і при обшуку, має бути інформування адвоката, з яким суб'єкт господарювання має завчасно укласти договори щодо правової допомоги. Питання щодо забезпечення суб'єкта господарювання правом на безоплатну правову допомогу діючим законодавством не врегульовано, що жодним чином не кореспондується з положеннями ст.ст. 55, 59 Конституції України [6].

Тож, надання господарським судам «не профільних» їм функцій може призвести до порушення прав учасників відповідних процесів, зокрема статті 6 Європейської конвенції з прав людини в розумінні права кожного на справедливий і публічний розгляд його справи незалежним і безстороннім судом, визначеним законом та спроможним вирішити спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановити обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення, а також правомірності втручання у право мирного володіння майном за ст. 1 Першого протоколу [7].

Питання введення кримінально-правових гарантій в адміністративну процедуру органів Антимонопольного комітету України протягом доволі значного часу активно обговорювалося в українських наукових та практичних колах. Науковці та практикуючі юристи загалом поділяли ідею, що на провадження Антимонопольного комітету України мають поширюватися кримінально-правові гарантії, передбачені Європейською конвенцією з прав людини.

Так питанню сприйняття та застосування Конституційним Судом України та Верховним Судом практики Європейського суду з прав людини щодо автономного тлумачення поняття «кримінальне обвинувачення», аспекту прирівняння адміністративних проваджень Антимонопольного комітету України щодо притягнення суб'єктів господарювання до відповідальності за порушення українського антимонопольного законодавства до кримінальних проваджень, дотриманню вимог належного захисту прав суб'єктів господарювання в цих провадженнях були присвячені дослідження вітчизняних науковців Сус М.С., Дякулич О., Панчак А. [8; 9]. Аналіз потреби в ефективному системному механізмі забезпечення прав та інтересів суб'єктів господарювання у правовідносинах з органами Антимонопольного комітету України здійснювався в наукових працях Шкляра С.В. та Глуценка С. [10; 11].

Попри відсутність на теперішній час інформації щодо судової практики з розгляду вказаної категорії справ, ймовірніше пов'язану з встановленою ч. 9 ст. 252-1 ГПК України заборону оприлюднення в Єдиному державному реєстрі судових рішень, слід окреслити наявність значної кількості зауважень та запитань представників суддівського корпусу господарської юрисдикції на стадії правозастосування [12].

В зв'язку із включенням законодавцем статті 252-1 у Главу I «Апеляційне провадження» Розділу IV ГПК України «Перегляд судових рішень» виникає питання щодо інстанційності розгляду відповідних клопотань Антимонопольного комітету України.

Крім того, серед зазначених питань слід зазначити і процесуальну невизначеність учасників справ за такими клопотаннями: який процесуальний статус мають заявник клопотання та суб'єкт, відносно якого запитується дозвіл на вчинення відповідних дій положеннями ст. 41 ГПК України для них не визначений.

Конкретної правової регламентації потребує питання правомірності арешту та вилучення у розслідуваній справі антимонопольного органу відносно конкретного суб'єкта щодо ймовірного порушення ним законодавства про економічну конкуренцію майна, що належить іншому суб'єкту – не учаснику відповідної справи.

Не врегульоване, але цілком логічне та актуальне питання наявності підстав для відводу судді від розгляду справи про оскарження рішення Антимонопольного комітету України відповідним суб'єктом, якщо таке оскаржуване рішення було винесено із використанням матеріалів і доказів, отриманих внаслідок реалізації «санкціонованих» раніше цим суддею процесуальних заходів за клопотанням органу Антимонопольного комітету України.

Вдосконалення порядку розгляду судовою гілкою влади звернень Антимонопольного комітету України з дотриманням вже запроваджених та напрацьованих кримінальних процесуальних норм та гарантій повинно стати суттєвим позитивним кроком в питанні забезпечення захисту прав суб'єктів господарювання, оскільки державою мають бути встановлені чіткі запобіжники від будь-якого свавілля контролюючих органів, тиску на суб'єктів господарської діяльності та чітке процесуальне регулювання цих питань, яке має забезпечувати баланс інтересів та дотримання прав осіб, стосовно яких вирішуються відповідні клопотання, на всіх етапах їх розгляду та реалізації.

### Література

1. Закон Української радянської соціалістичної республіки «Про арбітражний суд» від 4 червня 1991 року № 1142-XII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1143-12#Text> (дата звернення: 27.07.2024).
2. Господарський процесуальний кодекс України від 6 листопада 1991 року № 1798-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text> (дата звернення: 27.07.2024).
3. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства про захист економічної конкуренції та діяльності Антимонопольного комітету України» від 9 серпня 2023 року № 3295-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3295-20#Text> (дата звернення: 27.07.2024).
4. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року № 1402-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (дата звернення: 27.07.2024).
5. Ірина Кобець, партнерка, керівниця судової практики LCF Law Group, для ZN.UA. URL: <https://lcf.ua/thought-leadership/litigation/amku-maye-novi-povnovazhennya-do-chogo-gotuvatisya-biznesu/> (дата звернення: 27.07.2024).
6. Конституція України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 27.07.2024).
7. Європейська конвенція з прав людини, дата підписання 04.11.1950 року, Дата ратифікації Україною 17.07.1997 року, URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995\\_004#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text) (дата звернення: 27.07.2024).
8. Сус М.С. Захист прав суб'єктів господарювання та кримінальна природа проваджень Антимонопольного комітету України: практика Конституційного Суду України та Верховного Суду. *Аналітично-порівняльне правознавство Online* : вебсайт. URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/299837/292346> (дата звернення: 27.07.2024).
9. Дякулич О., Панчак А. Кримінальна природа штрафів за антимонопольні порушення у практиці ЄСПЛ. *Юридична Газета Online* : вебсайт. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/antimonopolne-konkurentne-pravo/kriminalna-priroda-shtrafivza-antimonopolni-porushennya-u-prakticiespl.html> (дата звернення: 31.01.2024).
10. Шкляр С.В. Захист прав та інтересів суб'єктів господарювання у правовідносинах з органами Антимонопольного комітету України. Київ : ТОВ ВО «Юстиніан», 2015. 200 с.

11. Глущенко С. Практика Європейського суду з прав людини і законодавство України про захист економічної конкуренції. *Юридична Газета Online* : вебсайт. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/su-dova-praktika/praktika-evropeyskogo-su-du-z-prav-lyudini-i-zakonodavstvo-ukray-ini-pro-zahist-ekonomichnoyi-konkuren.html> (дата звернення: 31.01.2024).

12. Денис Попков, суддя Східного апеляційного господарського суду, *Судово-юридична газета*, Online : вебсайт. URL: <https://sud.ua/uk/news/blog/288471-efektivniy-sudoviy-kontrol-za-diskretyynimi-povnovazhennyami-amku-chi-isnuuyut-riziki-legalizatsiyi-svavillya-za-umov-nedostatnoyi-pravovoyi-viznachenosti> (дата звернення: 30.07.2024).

### Анотація

**Бабкова Т. В., Тесленко І. О. Інклюзія повноважень кримінального суду в господарському процесі. – Стаття.**

Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства про захист економічної конкуренції та діяльності Антимонопольного комітету України» від 9 серпня 2023 року №3295-IX запроваджено судовий контроль в діяльності Антимонопольного комітету України з питань проведення перевірки суб'єктів господарювання, об'єднань, органів влади, органів місцевого самоврядування, органів адміністративно-господарського управління та контролю, доступу до приміщень, інших володінь, інших місць зберігання інформації, що перебуває у володінні та/або користуванні суб'єктів господарювання, об'єднань, органів влади, органів місцевого самоврядування, органів адміністративно-господарського управління та контролю, та/або на вчинення окремих процесуальних дій, передбачених законодавством про захист економічної конкуренції, у вигляді проведення огляду, опломбовування (опечатування), накладення арешту на майно, вилучення майна.

Запровадженням вказаних норм законодавець провів чергову трансформацію господарської юрисдикції та інклюзію повноважень кримінального суду, зокрема слідчого судді у кримінальних провадженнях, надавши суддям господарського суду функції, не притаманні цій сфері юрисдикції.

У зв'язку з цим постає питання пошуку оптимальної моделі забезпечення захисту прав суб'єктів господарювання в рамках розгляду господарськими судами вказаних проваджень АМКУ, аби не допускати прийняття останнім неправомірних рішень та не виправданого втручання ним в права та свободи осіб.

Не применшуючи важливості та необхідності реформ, автори статті намагаються закликати до виваженості у прийнятті рішень стосовно трансформації ustalених видів судової юрисдикції. Поряд з цим звертають увагу на різні проблемні аспекти забезпечення прав та інтересів суб'єктів господарю-

вання в процесі розгляду господарськими судами нової категорії справ, спираючись на власний аналіз певних аспектів запроваджених норм та недостатню якість закону, так і на думку практикуючих юристів та представників суддівського корпусу.

**Ключові слова:** Антимонопольний комітет України, господарські суди, суб'єкти господарювання, огляд, опломбовування (опечатування), накладення арешту на майно, вилучення майна.

### Summary

**Babkova T. V., Teslenko I. O. Inclusion of criminal court powers in commercial proceedings. – Article.**

The Law of Ukraine 'On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine on Improving Legislation on Protection of Economic Competition and Activities of the Antimonopoly Committee of Ukraine' No. 3295-IX dated 9 August 2023 introduced judicial control over the activities of the Antimonopoly Committee of Ukraine on conducting inspections of business entities, associations, authorities, local governments, administrative and economic management and control bodies, access to premises, other possessions, other places of storage of information owned and/or used by business entities, associations, authorities, local governments, administrative and economic management and control bodies, and/or to perform certain procedural actions stipulated by the legislation on protection of economic competition, in the form of inspection, sealing (sealing), seizure of property, and removal of property.

By introducing these provisions, the legislator has carried out another transformation of economic jurisdiction and inclusion of the powers of the criminal court, in particular, the investigating judge in criminal proceedings, by granting the judges of the economic court functions that are not inherent in this area of jurisdiction.

In this regard, the question arises of finding an optimal model for protecting the rights of business entities in the framework of consideration by commercial courts of the AMCU's proceedings in order to prevent the latter from making unlawful decisions and unjustified interference with the rights and freedoms of individuals.

Without underestimating the importance and necessity of reforms, the authors of the article try to call for prudence in decision-making regarding the transformation of the established types of judicial jurisdiction. At the same time, the authors draw attention to various problematic aspects of ensuring the rights and interests of business entities in the process of consideration of a new category of cases by commercial courts, based on their own analysis of certain aspects of the introduced rules and the insufficient quality of the law, as well as on the opinion of practicing lawyers and representatives of the judiciary.

**Key words:** Antimonopoly Committee of Ukraine, commercial courts, business entities, inspection, sealing (sealing), seizure of property, property confiscation.